

Jövevény levéltári anyagok Győrben ^[1]

A Győri Egyházmegyei Levéltárban őrzött különböző irategyüttesek a történelem szeszélyéből időről-időre maguk mellé fogadtak a Kárpát-medence távoli területeiről származó levéltári egységeket. Ennek egyik csaknem elfeledett, második világháború utáni epizódját mutatják be az alábbi források. Egy 1946. évi őszi napon az Országos Levéltárból Győrbe érkezett egy teherautó, amelyen a gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori konvent levéltári anyagait szállították a káptalani levéltárba. Az iratok több mint két év múlva, 1949. február 16-án kerültek vissza a Bécsi kapu tέρre.

Bevezetés

A Győri Egyházmegyei Levéltárban egyesült különböző irategyüttesek, gyűjtemények a történelem szeszélyéből és nyilván nem egyedülálló módon időről-időre maguk mellé fogadtak a Kárpát-medence távoli területeiről származó levéltári egységeket. Ennek leglátványosabb bizonyítéka a győri káptalan magánlevéltárában található és tisztán középkor- és korai újkor-erdélyi iratokat őrző ún. Holdházy János hagyaték, az Apork család iratainak egy részét is magába foglaló Boldog Apor Vilmos-gyűjtemény, vagy a soproni társaskáptalan levéltárában fennmaradt bánati térképek. Fennmaradt azonban az írásos nyoma egy kevésbé látványos, sőt csaknem elfeledett érintkezésnek is, amely a második világháború utáni levéltártörténet egyik sajátos epizódját jelenti.

Forrásunkban (ld. 2. szám alatt) a győri káptalan levéltárosa, Jenei Ferenc beszámol egy 1946-os őszi napon dr. Fügedi Erik országos levéltárnokkal, a veszélyeztetett magángyűjtemények miniszteri biztosával Győrbe érkező teherautóról, amelyen a gyulafehérvári káptalan és a kolozsmonostori konvent országos levéltárai foglaltak helyet. A vármegyházán nem lévén elég hely a raktározásra az értékes dokumentumokat a győri székesegyház déli szárnyában, a káptalan levéltárában helyezték el, ahol több mint két évig, 1949. február 16-ig őrizték azokat és - Jenei által - rendezésük is megtörtént. Az eseményeket jórészt csak Harsányi La-jos éneklőkanonok elbeszéléséből ismerő Jenei történetét megerősíti a beszámolóban immár személyesen Harsányitól származó utólagos bejegyzésben említett, az Országos Levéltár igazgatóságától érkezett eredeti, iktatatlan és datálatlan elismervény (ld. 1. szám alatt), valamint a győri székeskáptalan 1949. március 10-i ülésén ugyancsak Harsányi kanonok előadá-sában elhangzott beszámoló (ld. 3. szám alatt).

Fügedi miniszteri biztos eredeti, 1949. február 15-én kelt elismervénye, amely ráadá-sul a Jenei által felvett tíz oldalas részletes raktári jegyzékre van vezetve (és amelynek közlé-sétől eltekintünk; jelzete: Levéltári Irattár 3. a-j.), szintén megőrződött. Ezt összevetve az Or-szágos Levéltárban később megszületett repertóriummal (Trócsányi Zsolt: Erdélyi kormány-hatósági levéltárak. Budapest 1973. 125-138. ill. 139-148. o.) megállapítható, hogy a gyulafe-hérvári hiteleshelyi levéltár csaknem teljes egészében (a királyi könyvekkel és a protocollumok legalábbis nagy részével), a kolozsmonostori pedig - amelynek raktári rendje úgy látszik többet változott a negyvenes évek óta - valószínűleg csak nagyobb részben, vélhe-tően némely törzsegységek kivételével került Győrbe. A szállítás nyilván nem érintette a már korábban kiemelt középkori okleveleket. A káptalannál 26 illetve 13 fiókban helyezték el a - teljes egészben 40 iratfolyóméternél nagyobb anyagot jelentő - levéltárakat, megtartva az eredeti csomós elrendezést. A részletes elismervényen minden egyes lap alján "Az Országos Levéltár részére átvettem. - Győr, 1949. február 15. - Fügedi Erik" bejegyzés szerepel.

A levéltárak Győrbe, majd visszaszállításáról a győri püspökség modern kori, ún. egyházkormányzati (iktatott) sorozata a székeskáptalan magánlevéltárának szálás anyagával együtt hallgat. Az Országos Levéltár saját anyagában (Y szekció) ugyancsak nem került elő írásos nyoma az ügynek. Továbbá Trócsányi említett repertóriummal (bevezetőinek vonatkozó levéltártörténeti részei: 21-22. ill. 125-130. és 139-140. o.) és Jakó Zsigmond kétkötetes regesztakiadványa (A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei [1289-1556] I-II. Budapest, 1990. 149-150. o.) sem tesz említést a győri epizódról. Így, jóllehet négy irat egybehangzó tanúsága szól a történekről, mégis az 1949. február 16-i elszállítási időpont az egyetlen biztos adatunk. Ennek megfelelően a dokumentumok tartalma kellő kritikával kezelendő, különös tekintettel arra, hogy a két beszámoló - Jenei levele, valamint a káptalan jegyzőkönyve - ősfor-rása végső soron egyaránt Harsányi kanonok, és mind a négy említett irat az események lezárultakor illetve az után készült.

A leveleket betűhíven közöljük, csak a nyilvánvaló elütéseket javítva, a vesszőhasználatot sem módosítva. Ugyanakkor figyelembe vettük, hogy a korabeli írógépeken hosszú magánhangzók nem minden esetben voltak megtalálhatók, így gépelt szöveg esetén az érintett szavakat javítottuk. A szöveg közbeni kiemelések minden esetben eredetiek.

Források

1949. február vége

Kossányi Béla Országos Levéltári igazgató Harsányi Alajos kanonoknak

Prelátus Úr!

Alulírott hivatalosan elismerem, hogy az Országos Levéltár a dr. Fügedi Erik miniszteri biztos által 1946. őszén a győri székesegyház déli tornyában biztonságba helyezett levéltári anyagot folyó hó 16-án átvette és az Országos Levéltárba beszállította.

Fogadja Prelátus Úr őszinte nagyrabecsülésem kifejezését.

Főigazgató helyett:
Kossányi Béla
az Orsz. Levéltár igazgatója.

Harsányi Alajos úrnak,
kanonok, pápai prelátus

Győr

A/5-ös fektetett papíron a Magyar Országos Levéltár fejlécével, géppel írt eredeti. Iktatószám és dátum nélkül. Jelzete: Levéltári Irattár (L. I.) 1. a. Azonos a 2. és 3. számú dokumentumban említett és az ott leírtak szerint a győri székeskáptalan magánlevéltárában elhelyezett irattal, annak azonban, hogy ott valóban elhelyezték volna, semmi nyoma nincs magán az elismervényen.

Győr, 1949. március 9.

Jenei Ferenc káptalani levéltáros a győri Egyházmegyei Hatóságnak

Egyházmegyei Hatóságnak!

1949 február 16-án [alatta áthúzva: 23] dr. Fügedi Erik országos levéltárnok, a Veszélyeztetett Magángyűjtemények miniszteri biztosa az Országos Levéltárba visszaszállította a Székeskáptalan gazdasági levéltárában elhelyezett Gyulafehérvári és Kolozsmonostori hiteleshelyi levéltárakat. Harsányi Lajos prelátuskanonok úr megbízásából az elszállításról és annak előzményeiről az alábbiakban számolok be.

1. A két levéltári gyűjtemény 1946 októberében került Győrbe, a napot nem sikerült megállapítanom. Ez időpontban dr. Fügedi Erik országos levéltárnok az Országos Levéltár főigazgatójának megbízásából fölkereste Győr vármegye alispánját és kérte, hogy az Országos Levéltárból vele hozott, teherautón szállított két levéltárat helyezték el a vármegyeházán. A levéltárat vidékre szállítását az az szükségessé, hogy fennállott annak veszélye, hogy a békeszerződés értelmében esetleg ki kell adni Romániának. Ezt elkerülendő, keresték a módot a vidéken való elhelyezésre. A vármegye alispánja a megyeháza zsúfoltsága miatt kérésüknek nem tudott eleget tenni. Ekkor dr. Fügedi Erik dr. Lengyel Alfréd vármegyei főlevéltárnokkal dr. Szabady Béla székesegyházi sekrestyeigazgatót, a káptalani hiteleshelyi levéltár őret ke-reste fel, kérve őt, hogy találjon módot a levéltáraknak a káptalandombon való elhelyezésére. Szabady a székesegyház déli toronyszobáját, a régi zenepóba helyiséget ajánlotta. Az elhelyezés engedélyezéséért dr. Saly László olvasókanonokhoz fordultak és az ő hozzájárulásával Fügedi Erik, Lengyel Alfréd társaságában a magával hozott munkásokkal az említett helyiségben a levéltárakat el is helyezték. Fügedi Erik az elhelyezés után az ott talált salakkal, kot-taállványokkal, egyéb más iratcsomókkal a két levéltárat álcázta. - Magáról az eljárásról semmi féle írást nem készítették éppen azért, hogy a bizalmasan kezelendő ügynek írásbeli nyoma ne maradjon. - Győrött az ügyről csak dr. Saly László, dr. Szabady Béla és Vince sek-restyés tudtak, dr. Lengyel Alfrédén kívül. Sajnos a káptalandombiak ma már az ügyről nem nyilatkozhatnak.

2. 1948. áprilisában dr. Lengyel Alfréd-től hallottam először a levéltárakról és ekkor tekintetem meg azokat. Látva a levéltárak felbecsülhetetlen értékét, de nem tudva azok Győrbe származásának eredetét, felhívtam azoknak méltatlan állapotára Harsányi Lajos akkor még órkanonok figyelmét, akinek sürgetésére a helyiséget kitakarították és 1948 októberében megbízást kaptam a gazdasági levéltár rendezésével kapcsolatban a két erdélyi levéltár méltó elhelyezésére is. Ez 1948 okt. 15. - dec. 8. között megtörtént. Munkám során megállapítottam azt, hogy az iratokat tartalmazó irattartók és a könyvek címkei "M. Kir. Országos Levéltár. Gyulafehérvári Káptalan hiteleshelyi levéltára" és "M. Kir. Országos Levéltár. Kolozsmonostori Konvent hiteleshelyi levéltára" felírással voltak ellátva. Ilyen pecsétek sze-repeltek az egyes íráson is.

3. 1949. február 15-én [alatta áthúzva: 22] dr. Kálczy István sekrestyeigazgatót fel-kereste dr. Szőke Béla a győri városi múzeum mb. igazgatója és felmutatta dr. Fügedi Erik levelét, melyben kérte, hogy az illetékesekkel intézze el, hogy a két levéltárat másnap Buda-pestre vissza szállíthassa. Dr. Kálczy István nem tudván a dologról semmit Szőke Bélával együtt hozzám jött, kérdezve, hogy tudok-e a levéltárakról. Miután a kért felvilágosítást meg-adtam, abban állapodtunk meg, hogy, ha másnap Fügedi Erik megérkezik, akkor fölkeressük Harsányi kanonok urat, aki már intézkedett korábban az olvasó kanonok helyett levéltári ügy-ben és tőle kérünk útmutatást az ügy elintézésére.

Másnap Fügedi Erik Szőke Béla társaságában reggel megjelent a székesegyház sek-restyéjében és őt a korábbi megállapodás értelmében Harsányi prelátus úrhoz kísérem. Fügedi Erik előadta ott jövetelének célját, hangsúlyozva, hogy az ügy bizalmas természete miatt semmi féle írást nem mutathat, miután ílyet 1946 októberében nem készítették. Harsányi prelátus úr, mivel ő csak egyes esetekben járt el az olvasókanonok képviselőjében és állandó helyettesítésére megbízása nincs Fügedi Megyéspüspök úrhoz utasította. Fügedi kísérem-ben fölkereste a Megyéspüspök urat, aki előterjesztett kérésére a szállításra az engedélyt meg-adta. - Ekkor ismét Harsányi prelátus urat kerestük fel közölve vele a hozzájárulást, aki azt tudomásul vette, de arra kérte Fügedit, hogy az anyag átvételét az Országos Levéltár főigazga-tósága ismerje el, egyben a rendeztetés költségét, 1000 forintot térítsen meg.

4. Ezután dr. Fügedi Erik az anyagot tőlem átvette és teherautón azonnal Budapestre szállította. Az átvételről a mellékelt elismervényeket állította ki.

A fentieket részint dr. Fügedi Erik előadása, részint pedig dr. Lengyel Alfréd várme-gyei főlevéltárnok tájékoztatása alapján állítottam össze.

Lelkemen viselve a levéltárak ügyét az elszállítás után, február 25-én levelet írtam Fügedinek, kérve, hogy az átvételei elismervényt mielőbb küldjék meg. Levelemre választ nem kaptam, amit Fügedi állandó vidéki útjaival is magyarázhatok. Minden esetre azonban magát az elismervény ügyét elintézhette volna. Harsányi prelátus úr megbízásából, akinek utasításá-ra a levelet megírtam Fügedinek, az alábbi tiszteletteljes javaslatot teszem:*

Méltóztassék átírni az Országos Levéltár Főigazgatóság ahoz (Budapest, Bécsi Kapu tér) és kérni, hogy ismerjék el "az Országos Levéltár romos állapota miatt 1946 októberében nem készítették. Harsányi prelátus úr, mivel ő csak egyes esetekben járt el az olvasókanonok képviselőjében és állandó helyettesítésére megbízása nincs Fügedi Megyéspüspök úrhoz utasította. Fügedi kísérem-ben fölkereste a Megyéspüspök urat, aki előterjesztett kérésére a szállításra az engedélyt meg-adta. - Ekkor ismét Harsányi prelátus urat kerestük fel közölve vele a hozzájárulást, aki azt tudomásul vette, de arra kérte Fügedit, hogy az anyag átvételét az Országos Levéltár főigazga-tósága ismerje el, egyben a rendeztetés költségét, 1000 forintot térítsen meg.

Jelentésem tudomásulvételét és javaslatom szerinti intézkedést kérve

maradtam teljes tisztelettel

Győr, 1949. március 9-én

Jenei Ferenc

*(utólagos bejegyzés a bal alsó sarokban más kézzel) A javaslat feleslegessé vált, mivel az Orsz. Levéltár főigazgatóságának elismervénye 1949. márc. 4-én megérkezett, a győri püspöknek és Káptalannak bemutatott és a Káptalan magánlevéltárába elhelyeztetett.

Harsányi Lajos
pro-lector

Győr, 1949. márc. 10.

Két, részben kockáccott, részben vonalazott papír mindkét oldalán, kézzel írott eredeti, iktató-szám nélkül. Jelzete Levéltári Irrattár (L. I.) 2. A székesegyház említett déli toronyszobája 2000. áprilisáig adott otthont a székeskáptalan magánlevéltárának. Az 1. pont végén tett megjegyzés ("a káptalandombiak ma már az ügyről nem nyilatkozhatnak") értelmezhetetlen, hi-szen dr. Saly László olvasókanonok még 1956-ban is élt (vö. A győri egyházmegye papságának névtára 1956. Győr, 1956. 5. o.).

1949. március 10.

Részlet a győri káptalan üléseinek jegyzőkönyvéből

1949. március 10-i ülés.

[...] Harsányi előadja az ugynevezett "gyulafehérvári levéltár" ügyét. Megjegyzi, hogy a káptalani levéltári ügyek Saly olvasókanonokhoz tartoznak, ő csupán szivességből foglalkozott vele. [...] Ez nem az ottani káptalan, vagy az erdélyi püspökség, hanem az erdélyi fejedelemség levéltára volt.

[...] 1946-ban Győrbe hozták és a megyeházán akarták elhelyezni, de mert ott nem volt hely, dr. Lengyel Alfréd vm. levéltáros tanácsára dr. Szabady Béla sekrestyeigazgató, káptalani levéltároshoz fordultak, aki dr. Saly olvasókanonoktól megkapta az engedélyt, hogy az anyagot a székesegyház déli szárnyában levő u. n. zenepóba-teremben helyezték el. A terem tele volt a 1945-iki toronyégés szennyével. Keszthelyi dékánkanonok a termet kitakarították, az anyagot dr. Jenei Ferenc levéltárossal 600 Ft költséggel rendezette. Ekkor 1949. febr. 16-án megjelent Győrött dr. Fügedi Erik miniszteri biztos, hogy az anyagot vissza-szállítsa Pestre az Orsz. Levéltárba. Harsányihoz fordult az elszállítás megengedéseért. Harsányi aravaló hivatkozással, hogy ő már nem helyettes dr. Saly olvasókanonoknak, dr. Fügedi min. biztost a Püspökhöz irányította, aki az engedélyt az elszállításra megadta. Az elszállítás meg is történt. Fügedi az átvételről részletes elismervényt adott, később az Orsz. Levéltár igazgatósága Harsányihoz intézett levélben hivatalosan is elismerte az anyag átvétel-ét. Az elismervényt Harsányi bemutatta a Püspök úrnak és a mai napon átadta a Káptalannak megőrzés végett. Együttal indítványozta, hogy az 1000 ftt rendezési költségek megtérítése ügyében írjon a Káptalan levelet az Orsz. Levéltár igazgatóságának. A levél szövegét is elő-terjesztette. A Káptalan a szöveget elfogadta és intézkedett, hogy azt a Káptalan jegyzője el-küldje. Hogy a jövőben a káptalani levéltár, amely most új levéltárost kapott dr. Buzás József személyében, felelős tényező felügyelete alatt álljon, Harsányi indítványozta, hogy Saly dr. olv. kanonok távollétéig a Káptalan válasszon pro-lektort, aki a levéltárakért felel.

Wagner nagyrépost indítványozta, hogy a Káptalan Harsányit válassza meg pro-lektorrá. A Káptalan egyhangulag megválasztja. Harsányi a választást elfogadja és működését megkezdté. - Tudomásul.

Kézzel írt eredeti jegyzőkönyv-kötetben, vonalazott, oldalszám nélküli lapokon. Jelzete: Egy-házmegyei Levéltár - Győr. A győri káptalan magánlevéltára. Káptalani ülések jegyzőkönyve. 7. 1941. május 1. - 1960. június 2-ig (oldalszámzás nélkül). Fügedi részletes elismervényé-ről ld. a bevezetőt.

Címkék:

1946 ^[2]

Országos Levéltár ^[3]

levéltári iratok ^[4]

győri káptalan ^[5]

Kiadás: 4. évfolyam (2004) 4. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/joveveny_leveltari_anyagok_gyorben.html

Hivatkozások

- [1] https://www.archivnet.hu/hetkoznapok/joveveny_leveltari_anyagok_gyorben.html
- [2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1946>
- [3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/orszagos-leveltar>
- [4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/leveltari-iratok>
- [5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gyori-kaptalan>